

MUISTOJEN SIRPALEITA ELÄMÄNI VARRELTA

Olen monesti kertonut jälkipolville menneistä asioista ja tapahtumista. He ovat olleet kiinnostuneita muistelmistani ja kehottaneet kirjoittamaan niitä muistiin.

Minulle tuotiin kirjoituskone ja kehoitettiin opettelemaan koneella kirjoittamista. Yritän tässä opetella tätä koneella kirjoittamisen taitoa. Olisipa minulla vähänkin kirjailijan lahjoja, niin omasta elämästäni tulisi mielenkiintoinen kirja.

Takanani on niin monivaiheinen elämä, ettei monella ole sellaista. Siinä on ollut tyyntä sekä myrskyä. On ollut iloa, jos on joutunut kokemaan murheenkin päiviä. Olen ollut kaksi kertaa naimisissa. Kaksi kertaa olen joutunut saattamaan elämänkumppanini kirkkomaan multiin. Jälkipolvea olen kasvattanut kaksi tytärtä ja salskean pojan. Nyt olen taas yksin. Kaikki lapseni ovat avioituneet ja heillä on omat kotinsa. Nyt olisi aikaa muistella mennyttä elämää. Yritän tässä kerätä muistojen sirpaleita vuosien varrelta.

Muistan lapsuuteni pulavuodet sekä taloudellisen nousun ennen sotia. Olen nähnyt ja ollut mukana kahdessa sodassa. Oikeastaan olen elänyt kolmannenkin sodan. Olen syntynyt v 1916. Silloin Suomi oli vielä Venäjän vallan alaisena. Vapaussota oli vasta v 1918. Olin silloin niin pieni, etten muista sen sodan tapahtumista mitään. Kaksi kertaa olen joutunut lapsuuskotini jättämään. Vieraille veräjille olen joutunut lähtemään sodan jaloista turvaa hakemaan. Olen joutunut kiertämään ympäri Suomea evakkona. Viimein täältä Riihimäeltä löytyi kotipaikka, jossa on kerinnyt vierähtää elämästä jo yli viisikymmentä vuotta.

ALKUJUURET VUOKSEN VARRELLA

Olen nähnyt päivänvalon Karjalassa, Räisälän pitäjässä, Härskensaaren kylässä. Oli vuoden pimeintä aikaa, marraskuun 8. päivä 1916. Syntymäpäivääni olen aina saanut viettää synkissä syksyn merkeissä.

Lapsuuskotini sijaitsi männikköisessä rinteessä. Paikka oli nimeltään Töllinmäki. Sellaisella nimellä se oli maarekisterikartoissa. Senpä takia meitä kutsuttiinkin Töllinmäkköisiksi.

Lapsena ja nuorena minua harmitti ja hävetti tuo nimi. Isääni kutsuttiin Töllinmäen Pekoksi, vaikka sukunimi oli Haikonen. Sellaisilla lisänimillä erotettiin kuka milloinkin oli kyseessä, koska kotikylässäni oli kolme Pekko Haikosta. Toinen oli Parissikan Pekko ja kolmas neuvoja Pekko. Viimeksi mainittu oli maamies- neuvoja.

Vaikka tuo Töllinmäen nimi silloin harmitti, olen myöhemmin huomannut, että eräs kuuluisa henkilökin on saanut kantaa samaista nimeä.

Meitä oli kolme sisarusta minä, Matti ja Tauno. Nuorin veljeni Tauno kaatui jatkosodassa Itä-Karjalassa. Matti sairastui vuoden ikäisenä lapsihalvaukseen, josta hänelle jäi ikuinen jalkavamma. Tämän vuoksi hänen ei tarvinnut mennä sotaväkeen. Sodan aikana hän oli ainakin Kuhmossa linnoitustöissä.

Kotipitäjäni läpi virtasivat Vuoksen vedet. Kotipaikkani oli Vuoksen eteläisellä puolella. Parin kilometrin päästä kodistani oli kuulu Unnunkoski. Paikallinen kylä oli saanut nimensä kosken mukaan. Kylä sijaitsi Vuoksen pohjoisrannalla. Koulut, kaupat

sekä seurantalo olivat Unnunkosken kylässä. Kouluunkin oli kuljettava Vuoksen yli. Se ei ollut mikään joki, vaan vesistö. Siinä oli saaria ja isompia selkiä.

Meillä oli tyypillinen pienviljelijäkoti. Viljelysmaata oli vain kuusi ja puoli hehtaaria. Oli hankalaa kun maat olivat neljässä eri lohossa. Kotipalstan sisällä oli pieni Töllinlampi. Lampeen laski kaksi viemäriojaa. Ne toivat voimakasta savipitoista lietettä. Lammen rannat kasvoivat vahvaa kortetta. Rantaheinistä oli hyvä apu lehmien rehuna.

Siihen aikaan elettiin omavaraistaloutta. Viljaa kasvatettiin kotitarpeiksi ja eläinten rehuksi. Pellot kasvoivat ruista, ohraa, kauraa ja vehnääkin. Vehnää ei kasvatettu aivan lapsuuteni aikana. Sen kasvatusta tuli kuvioihin vasta kolmekymmentä-luvulla. Ei sitä vehnäästä lapsena ollessa joka päivä syöty. Perunaa, hernettä ja juurikasveja kasvatettiin joka vuosi. Jopa tomaatitkin kasvoivat tuvan aurinkoisella seinustalla. Voi kuinka ne olivatkin makoisia. Pensasmarjojakin oli omiksi tarpeiksi. Puutarhamansikoita ei meilläpäin siihen aikaan kasvatettu. Metsämansikoita oli yllin kyllin. Pellavaa oli joka kesä kasvamassa. Siitä riitti talven ajaksi käsitöitä. Pellavasta kehrättiin ja kudottiin joka vuosi kotona tarvittavat liinavaatteet. Kudottiin palttinaa, pyyheliinakangasta ja patjapusseihin päälliskangasta. Patjapusset täytettiin suorilla ruisoljilla.

Meillä oli pari hevosta, viisi lypsyylehmää, lampaita, kanoja sekä sikapossu kesäisin kasvamassa. Syksyllä sekä sika että ylimääräiset elukat teurastettiin siirryttäessä talviruokintaan. Lihat suolattiin suureen lihatiinuun. Kesän aikana oli vaikea muulla tavalla säilyttää lihaa. Se pyrki härskiintymään. Savustus olisi ollut hyvä keino lihan säilyttämiseen, mutta Itä-Suomessa savustaminen ei ollut yleistä.

Niin pienenä kuin kynnelle kyettiin, oltiin mukana kaikissa töissä. Muistan kuinka ensimmäisen kerran olin isän kanssa riihellä ahosta ahtaamassa. Isä oli ahdin laudalla ja ojensi sieltä perunakuokan. Minä nostin siihen viljalyhteen. Isä veti koukulla ylös ja asetti parsille. Niin me isän kanssa vilja-ahos ahdettiin. En ollut silloin viittä vuotta vanhempi.

Kaikki viljat niitettiin sirpillä ja pantiin kuhilaille. Ruiskuhilaassa oli kahdeksantoista lyhdettä. Ohrasta ja kaurasta tehtiin kymmeniköitä. Viljat pantiin riiehen, jossa ne ensin kuivatettiin ja sitten puitiin. Vilja puhdistettiin puinnin jälkeen viskuukoneella eli massinalla.

Meidän viljelysmaat olivat neljässä eri lohossa. Osa viljoja oli puitava vasta talvikelillä. Talven aikana riihenpuinti oli ikävää. Riihivaatteet oli inhottavat vetää niskaan talvella. Riihenpuinnin jälkeen oli aina sauna. Saunassa sai pestä riihenpölyt pois. Kesäaikaan riihenpuintikin oli mukiinmenevää touhua, mutta talvella se oli kurjaa hommaa.

Kevät oli kylvön ja istutusten aikaa. Kesän aikaan maalaistalon työt seurasivat toinen toistaan. Kesäkuulla oli laitettava kesanto ruiskylvöä varten kuntoon. Juhannuksen jälkeen oli vastojen teko. Sitten alkoi heinän teko. Se oli kesän hommista hauskinta.

Meillä oli maata Vuoksen saarella. Meistä lapsista oli hauskaa kun mentiin saaren heinälle. Siellä sai pulikoida vedessä mielin määrin. Yritettiin ongella narvenia ja särkiä. Taisipa jokunen kala eksyäkin koukkuumme. Kyllähän sitä heinäkorjuuta oli muuallakin. Kuitenkin ne saaren heinäpäivät ovat jääneet erikoisesti mieleeni.

Elokuulla alkoi viljankorjuun aika. Siihen aikaan ruis joutui niitettäväksi aikaisemmin kuin nykyään. Pidettiin rukiinleikkuutalkoita. Väki syötettiin ja kahvitettiin. Pellolle tuotiin kahvia suurella kahvipannulla. Illalla oli päätteeksi talkootanssit. Sehän se kaikkein hauskinta oli. Silloin tuntui, ettei tanssista saanut ikinä tarpeeksi.

Syksyllä oli pellavasaunat, loukutukset ja lihtaukset. Mikon päiväksi piti olla perunat ja nauriit kuopassa.

Akat pääsivät pirttihommiin. Pellavat ja villat oli kehrättävä. Laskiaisien jälkeen piti joutua kutomaan. Tuotiin kangaspuut pirttiin. Ne saivatkin olla sisällä koko kevättalven. Villalangoista kudottiin miehille pukukankaita ja pellavasta liinavaatekankaita. Pumpuliloimet ostettiin kaupasta. Sukat ja kintaat neulottiin omien lampaiden villoista. Kaikki käsityöt tehtiin talvi- aikaan öljylampun valossa.

Sähkölinjaa rakennettiin jo ennen sotaa, mutta sota katkaisi rakentamisen.

VARHAISIA LAPSUUSMUISTOJA

Kotini tuvan nurkalla oli laakea kivi. Kivessä oli syvennys johon sateella kertyi vettä.

Muistan tapauksen, josta aion kertoa. Lapsiltahan tulitikut olivat kiellettyä tavaraa. Kiellettyhän aina kiehtoo lapsia. Sain jotenkin pihistettyä tulitikut itselleni. Keräsin tikkuja ja jonkinlaisia nuotiotarpeita. Menin sinne laakealle kivelletyksi tekemään tulta keräämistäni tarpeista. Istuin hajareisin kivellä ja sytytin tulen kivenkoloon jalkojeni väliin. Poltin mekkooni suuren reiän ennen kuin äiti kerkesi hätiin. Olisin kukaties polttanut itseni aika pahasti, ellei hän olisi ehtinyt apuun. Taisi "koivuniemen herra" käydä vierailulla.

Lapsena ollessani valokuvat olivat harvinaisia. Siihen aikaan valokuvat olivat pahviin liimattuja. Veljeni Matti sairasti lapsihalvausta. Poikaa käytettiin Käkisalmissa lääkärissä. Samalla reissulla käytiin koko perhe valokuvaamossa kuvassa. Kuvat tulivat myöhemmin postissa kotiin. Kai niitä oli puolisen tusinaa. Kuvia säilytettiin tuvan nurkkahyllyllä. Kuvat tietysti kiinnostivat lapsia ja erityisesti minua. Veljeni oli silloin vajaa kaksivuotinen. Kiipesin pöydälle ja sain urkittua kuvat käsiini. Istuimme tuvan lattialle niitä katselemaan. Siinä katsellessa tuli veljeni kanssa riitaa kuvista. Minä olisin ottanut kuvan pois Matilta, koska oltiin luvottomalla asialla. Hän ei olisi antanut sitä minulle. Siinä kintatessa mursimme yhden kuvan poikki. Minulle tuli hätä, mitä vanhemmat siitä sanovat. Juoksin isän ja äidin luo pellolle ja itkien huusin: " Hiiret rapisuttavat valokuvia". Mistä minulle tulivatkaan ne hiiret mieleen. No, silloin ei risua saatu, mutta pitkään sain kuulla, että hiiret rapisuttavat kuvia.

Lapsethan aina kaipaavat leikkikavereita. Minulla ei ollut kotona kuin jalkavaivainen veljeni. Karkasin usein lähinaapuriin, jossa oli paljon lapsia. Heidän talonsa oli vanha kartano. Siellä oli meille lapsille hyviä piilopaikkoja. Suurella joukolla leikit kävivät mukavasti. Ei tullut mieleen kotiin lähteminen, vaikka ilta hämärsi. Isä tuli monta kertaa vitsa kädessä minua kotiin hakemaan. Sitä vitsaa ei kuitenkaan käytetty se oli vain pelotuksena. Toruja kyllä sain, mutta kauankos niitä muistin.

Nuorimman veljeni Taunon syntymän ajalta on mieleeni jäänyt seuraavanlainen muistikuva. Meillä ei siihen aikaan ollut kotona saunaa. Juho-setä oli muuttanut pois ja vienyt osan rakennuksia mennessään mm. saunan ja aittarakennukset. Isä oli ostanut tilaosan sedältä. Kävimme vanhalla paikalla Matti-sedällä saunassa. Äiti oli huonovointinen eikä lähtenyt kanssamme saunaan. Menimme isän kanssa naapuriin saunaan. Naapurin emäntä kuuli, että äiti oli huonovointinen. Hän tiesi heti, että vauva oli tulossa ja hän sanoi hakevansa äidin saunaan. Saunassahan lapset siihen aikaan synnyttiin. Isä laittoi meidät veljeni kanssa nukkumaan. En vielä silloin ymmärtänyt sitä,

että meille oli vauva tulossa. Seuraavana aamuna isä kertoi meille, että olemme saaneet pienen veljen. Päivällä käytiin äitiä ja uutta veljeä katsomassa. Mieleeni on erikoisesti jääneet ne vauvan pienet sormien kynnet. Ne olivat kuin helmiä.

Samana talvena ajettiin saunan rakennustarpeet kotiin ja saimme uuden saunan.

Ennen vanhaan kerrottiin lapsille, että vauvat haetaan saunan laantalosta. Lauteiden alla oli maalattia ja sitä nimitettiin laantaloksi.

LAPSUUDEN JOULUMUISTELOITA

Joulua odoteltiin kuten nykyäänkin. Kotini lähellä ei kasvanut kuusia. Katajia oli Töllinmäellä vaikka millä mitalla. Joulun aluspäivänä me lapset toimme katajan sisään. Koristelimme sitä niin kuin joulukuusta ainakin ja leikimme joulua. Meillä ei ollut joulukuusen koristeita, joten me leikattiin paperista tähtiä ja karamellipaperit olimme säästäneet joulukuusen koristeiksi.

ENSIMMÄINEN MUISTONI JOULUPUKISTA

Aattoilta oli pimentynyt. Oli käyty saunassa ja syöty illallinen. Äiti oli laittanut kystä kyllä, niinkuin joululaulussa lauletaan. Meillä ei ollut koskaan kokonaista joulukinkkua pöydässä. Suuressa saviruukussa paistettiin lihaa. Uunissa paistettiin laatikot, piirakat ja lestileivät.

Isä lähti hevosia illastamaan. Eikös vain isän poissa ollessa alkanut eteisestä kuulua kopinaa. Äiti sanoi:

"Taitaa joulupukki olla tulossa". Viimein eteisestä tuli pitkäpartainen ukko. Sillä oli pitkä musta turkki nurin- päin yllä ja vyöllä riippui suuri vitsakimppu. Minä tietysti pelkäsin ja vapisin kovasti. Pukki tiedusteli:

"Onko täällä kilttejä lapsia"? Ääni oli möreänä, etten tuntisi isää äänestä. Pukki tahtoi kättä antamaan ja lahjaa hakemaan. Äiti joutui taluttamaan minut pukin luo. Joulupukki antoi minulle lahjaksi kukkooapisen. Eikä se muita lahjoja tuonutkaan. En ainakaan muista muita lahjoja.

Matti veljeni oli vielä niin pieni, ettei olisi lahjoista varmaankaan mitään ymmärtänyt.

Muistan vieläkin mitä siinä aapisessa luki: "Isä mulle ii:tä neuvoi, äiti ää:tä opetti". "Virta vie Vienon venettä". Siitä kukkooapisesta se minun opintieni alkoi.

JOULUKIRKOSSA KÄYNTI

Lapsuuteni tärkein joulutapahtuma oli joulukirkossa käynti. Aattoiltana ei koskaan valvottu myöhään. Aamulla oli noustava varhain, jos mieli teki lähteä kirkkoon. Kaikki kynnelle kykenevät lähtivät joulukirkkoon.

Jos oli rekikeli, mentiin kirkkoon hevosella. Joskus oli sellaisia jouluja, ettei ollut lunta maassa. Ainakin kerran mentiin joulukirkkoon kärrypelillä. Eräänä jouluaamuna mentiin joukolla kävellen. Meillä oli myrskylyhtyjä valoa näyttämässä. Talven aikaan pääsi kirkol-

le suoraan jättä pitkin. Matkaa kirkolle tuli vain kuutisen kilometriä. Useina jouluna oli sentään lunta ja rekikeli.

Kirkkoreen pohjalle laitettiin heiniä ja heinien päälle rekipeitto. Reen perässä oli kaunis kuvioitu rekiryijy. Lämpimät lammasnahkavällyt olivat jalkojen peittona. Pakkasellakin siellä vällyjen alla pysyi lämpimänä.

Jo ennen joulua laitettiin kulkuset hevosvaljaisiin. Olipa joillakin aisakello.

Kirkkotielle alkoi kertyä jonoja. Olihan kaikilla sama matkan päämäärä. Oli juhlallisen tuntuista, kun kulkuset kilisivät, hevoset pärskyivät ja reen jalakset kitisivät pakkaslumella.

Kirkon valot alkoivat jo kaukaa näkyä. Suuret ikkunat loistivat valaistuina. Kynttilät paloivat kruunuissa. Jokaisen penkin päässä paloi paksu kynttilä. Urut alkoivat soida ja tuttu "Enkeli taivaan..." aloitti Jumalanpalveluksen. Papit olivat valkoisissa koristelluissa juhla- kasukoissaan. Tunnelma oli niin juhlallinen ja mahtava, että muistan sen koko ikäni.

Kirkon ympärillä oli hautausmaa. Silloin ei vielä ollut tapana sytyttää kynttilöitä haudoille.

Päivä tuskin alkoi valjeta kun kirkonmenot päättyivät.

Kotimatalla oli tavallisesti hevosilla hurjaa kilpa- ajoa. Hyvillä hevosilla ajettiin toisista ohi. Siinä saattoi kuorma keikahtaa nurin lumihankeen. Se oli hauskaa ja nauraen lumihangesta kömmittiin takaisin rekeen.

Kotiin oli tavallisesti jäänyt yksi henkilö eläimiä ruokkimaan. Oli mukavaa päästä jouluihin kotiin. Unissa paloi iloinen valkea. Pöydässä varttuivat kirkkokahvit jouluperheeseen. Joulupäivä vietettiin hiljaisesti ja arvokkaasti kotona. Vasta Tapaninpäivänä oli kylässä käynnin ja vierailujen aika.

Lähinaapurissamme oli Eeva-niminen emäntä. Siinä talossa oli paljon lapsia. Siellä vietettiin jouluiltaa samalla Eevanpäiviä ja kuusijuhlaa. Olin siellä usein jouluiltaa.

Eräänä jouluiltaa menin sinne naapuriin. Maa oli jäinen mutta lumeton. Illan mittaan oli alkanut kova lumipyry. Lunta oli tuprutellut puoleen sääreen. Isä tuli minua kylästä hakemaan. Hän kantoi minut selässään kotiin. Lunta oli tullut niin paljon, etten olisi omin voimin kotiin selvinnytkään.

LAPSUUDEN PÄÄSIÄISMUISTOJA

Meille lapsille palmusunnuntain aika oli erikoista. Jo viikkoa ennen koristeltiin virpovitsoja. Ne laitettiin ikkunan päälle varttumaan virpolauantaita.

Aamulla oli kilpanousu, kuka herää ensimmäiseksi vanhempia virpomaan. Sitten kierrettiin kylällä virpomassa kummit, sedät ja muut lähinaapurit.

Usein siihen aikaan keväästä oli hyvät hankikelit, joten oli kiva vilvettä hankia pitkin. Se oli lapsille tienuun aikaa. Saattoi saada muutaman markan tienattua. Karamellit ja suklaa olivat harvinaisia.

Lapsille piti aina pääsiäiseksi rakentaa kiikut. Taisivatpa ne aikuisetkin kiikkua. Meille tehtiin pääsiäiseksi nuorakiikku navetan heinävajaan. Naapurissa oli oikein säärikiikku, jolla pääsi keinumaa ympärillä. Joskus pääsiäisen aikaan oli niin lämmintä, että kiikkumäellä tarkeni viettää joukolla pääsiäisaikaa.

Kotipuolessani ei tunnettu sellaista määmiä kuin täällä muualla Suomessa. Meillä tehtiin pitkin talvea imellettyä marjamäämiä. Siihen laitettiin puolukoita ja se paistettiin

uunissa. Kananmunat kuuluivat meidänkin pääsiäiseen. Niitä saatiin usein jo virpopalkoiksi.

Kotipuolessani ei poltettu pääsiäisvalkeita, kuten Pohjanmaalla ja Länsi-Suomessa.

Kun kotiväkeni oli Kauhajoella evakossa, he ihmettelivät siellä poltettuja pääsiäisvalkeita.

Karjalassa poltettiin vain juhannuskokkoja. Juhannuksen alusviikolla saattoi eri kylissä olla kokkoja. Nuoret kerkesivät siten käydä useammassa kokkojuhlassa. Siellä leikittiin piirileikkejä ja saattoi olla tanssiakin, jos vain soittoniekkvoja löytyi paikalle.

KESÄISET KIRKKOMATKAT

Vuoksen vesistö oli tärkeä kulkuväylä. Meiltäkin mentiin kesän aikana veneellä kirkolle. Matkaa tuli noin kuusi kilometriä. Maanteitse tuli kymmenen kilometriä.

Kesän aikana tehtiin kirkkomatkat veneellä. Meiltä oli matkaa venerantaan kilometrin verran. Kirkossa käytiin ahkeraan. Melkein joka pyhä mentiin kirkkoon. Kirkonmenojen jälkeen tavattiin sukulaisia ja tuttuja, jotka asuivat eri puolella pitäjää.

Isällä ja äidillä oli tapana käydä rippikirkossa aina elokuulla. Siihen aikaan käytiin jo lauantaina ilmoittautumassa. Lauantaina oli sellainen alkuhartausilaisuus.

Muistuu mieleen ne nuoruuden aikaiset kirkkomatkat. Kauniina kesäisenä sunnuntaiaamuna oli nautinto soudella kauniita Vuoksen vesiä. Kirkkoselälle päästyämme, alkoi kuulua kirkonkellojen kumahtelua.

Räisälän kirkon parvet olivat kolmella sivulla. Vasemmalla oli naisten parvi ja oikealla miesten. Sieltä kirkon parvilta pojat katselivat tyttöjä ja tytöt vuorostaan poikia. Kirkonmenojen jälkeen saatettiin tehdä jopa treffejäkin.

OPINTIELLÄ

Se ensimmäinen kirja, josta lukemisen alkeet opin, oli Kukko-Aapinen. Äiti ja isä olivat ohjaajina ja ällätikku apuna. Opin lukemaan jo melko varhain.

Kävin kaksi kiertokoulua ennen kansakouluun menoa. Kiertokoulua pidettiin talojen tuvassa. Syyspuolella oli yksi jakso. Kevätpuolella koulu muutti toiseen paikkaan.

Silloin kun minä opintieni aloitin, ei ollut alakoulua. Kävin nelivuotisen kansakoulun. Minä sain neljänneltä luokalta päästötodistuksen. Kouluajanani rakennettiin alakoulua. Nuoremmat veljeni kävivät alakoulun. Jatkoluokatkin olivat suunnitteilla.

Olin siihen aikaan aika himo lukemaan. Olisin mielelläni jatkanut koulunkäyntiä. Päästötodistukseni oli siksi hyvä, että sillä olisi päässyt hyvin jatkamaan.

Maaseudulla ei ollut oppikouluja. Olisi pitänyt mennä kaupunkiin kouluun ja asumaan. Siihen ei vanhemmillani ollut varoja. Isä sanoi, että jos hänellä olisi enemmän varoja, niin kyllä hän laittaisi minut lukemaan. Silloin olivat juuri ne kuuluisat pulavuodet ja elämä oli tiukkaa joka puolella.

Käsityö oli vahvin aineeni. Sain kympin käsitöistä. Päästötodistuksessani oli kymmenen yhdeksikköä Laulusta minulla oli vain kahdeksikko. En ole koskaan ollut hyvä lauluihminen.

Kansakoulu oli Vuoksen pohjoispuolella, Unnunkosken kylässä. Sulan veden aikana koulumatkat tehtiin veneellä. Talvella pääsi jäätä myöten. Keväisin ja syksyisin kelirikon aikana, piti olla kortteerissa koulun puolella. Veneellä ei päässyt, eikä jää vielä kantanut.

Rippikoulu oli seuraava kouluni. Se piti käydä, jotta pääsisin aikuisten kirjoihin. Sitä käytiin kaksi viikkoa syksyllä ja toiset kaksi viikkoa keväällä. Helluntaina päästiin ripille.

Ompelin itselleni rippileningin valkoisesta pikeestä. Silloin ei ollut tapana viedä rippilapsille kukkasia. Eihän maaseudulla ollut niitä kukkakauppojakaan.

RADION TULO KOTIINI

Olin varmaan kansakouluiässä, kun meille ostettiin ensimmäinen radio. Se oli pattereilla toimiva. Meillähän ei ollut sähköä. Oli lauantai-ilta, kun radio alkoi toimimaan. Sieltä alkoi kuulua "Tuhannen ja yhden yön tarinoista" Aladdinin taikalamppu. Olin lainannut vähän aikaisemmin kirjan koulun kirjastosta.

Siihen aikaan kuunneltiin ahkerasti Markus-sedän lastentuntia.

Radiota ei voinut pitää auki jatkuvasti. Pattereita oli säästettävä, koska niitä oli vaikea saada. Niitä piti lähteä hakemaan Viipurista asti. Eikä niitä aina ollut sielläkään saatavissa.

KOTIPITÄJÄNI KULTTUURIHARRASTUKSET

Kulttuuri ja valistustoiminta oli kotipitäjässäni vilkasta. Kansakoulu oli jo joka kylässä. Pienempiä kyliä oli yhdistetty koulupiireiksi. Käymäni koulu oli kolmiopettajainen.

Nuorisoseuratoiminta oli vilkasta. Eri puolilla pitäjää toimi kymmenen nuorisoseuraa. Melkein joka seuralla oli myös seurantalonsa. Silloin pidettiin ohjelmallisia iltamia. Sain monesti esittää lausuntaa iltamissa. Näytelmäharrastus oli myös kovassa kurssissa. Esimerkiksi Niskavuoren naisia esitettiin jo ennen sotia Unnunkosken seurantalolla. Minuakin pyydettiin näytelmään. Kuorolaulu oli myös suosittua. Olin laulukuorossakin mukana.

Suojeluskuntaosastoja oli joka puolella pitäjää. Olipa kaksi suojeluskunnan taloakin. Suojeluskunnan tukena toimi Lotta Svärd-yhdistys.

Liityin Lotta Svärd-järjestöön ja kuuluin lottiin kymmenen vuotta. Synnyinseutuni ihmiset olivat kovasti isänmaallista väkeä.

Räisälässä oli kaksi työväenyhdistystä ja kaksi työväentaloa. Molemmat olivat aktiivisessa toiminnassa. Kansakoulua käydessäni Unnunkosken työväentalo paloi. Pahat kielet kertoivat sen olleen tuhopolton.

Räisälään perustettiin kansanopisto jo niin aikaisin kuin 1908. Opiston perustajana ja tukijana oli kauppaneuvos Juho Lallukka vaimoineen.

Kansanopisto oli koko seutukunnan sivistyksen ja valistuksen kehto. Oppilaita oli monista Kannaksen pitäjistä.

Venäläiset polttivat kansanopiston päärakennuksen jatkosodan aikana. Nykyisin Räisälän kansanopisto toimii Peipohjassa Satakunnassa.

Kotipitäjässä oli monipuolisia harrastuksia. Torvisoittokunta oli mahtava suurine torvineen. Kun se juhliissa puhalteli ilmoille upeat säveleensä, kävivät selkäpiissä kummat väristykset. Itsenäisyysjuhliin kuuluivat aina torvisoittokunnan isänmaalliset sävelet.

Urheilutoiminta oli vilkasta niin kesällä kuin talvellakin. Talvella oli hiihtokilpailuja. Olin nuorena tyttönä monissa kilpailuissa hiihtämässä. Palkintolusikoitakin kertyi ja ne ovat vieläkin tallella ja käytössä.

Eräässä talossa oli neljä veljestä, jotka olivat vähän urheiluhulluja. Sanoivat kotitöidenkin kärsineen heidän urheilurientojensa vuoksi.

Räisälä oli myös kuulu hevosjalostuspitäjä. Siellä järjestettiin hevosnäyttelyitä ja kilpa-ajoja. Hyvistä hevosistaan vielä nykyisinkin Karjalan liiton juhlilla Räisälää mainostetaan.

Kotipitäjäni oli myöskin hyvää maanviljelysseutua. Vuoksen vehmaat rantamaat olivat hyviä kasvamaan viljaa ja heinää. Eteläisempi Kannas oli hiekkapitoisempaa maata. Vuoksesta saatiin kalaa kotitarpeiksi. Keväällä, hauen kudun aikaan, pyydystettiin rysillä kutuhaukea. Kesällä meillä oli aina järvessä katiskoja. Niistä saatiin jatkuvasti tuoretta kalaa. Voi kun minä kaiholla muistelen niitä vehmaita Vuoksen vesiä ja rantoja.

Tulee mieleeni viimeinen kevät, kun olin siellä soutelemassa. Eipä silloin arvannut, että ne maisemat ovat iäksi jätettävä. Ei kultakäkönenkään niin kauniisti missään muualla kuku kuin Vuoksen rantamilla.

Silloin lehmät kulkivat kesäisin metsällä yhteislaitumilla. Sain juosta paimenpiikana lehmien perässä. Sitä mentiin paljasjaloin niin että hippulat vinkui. Joskus iskin varpaani kiveen. Se teki häijyä ja kipeää. Miten ne jalat kestävätkin sellaista menoa.

Minä jouduin vanhimpana lapsena auttelemaan isää kaikissa töissä. Matti-veljeni jalkavaivaisena, ei pysty- nyt nuorena isän apulaiseksi. Olin isän kanssa metsässäkin justeerilla puita kaatamassa. Sain olla vänkärinä kun tehtiin tukkuuormaa. Syksyisin käytiin aina kokoamassa puita. Sain olla isän apurina jopa ojankaivuussa. Ohjaspoikana olemisesta en tykännyt. Siinä kun piti ohjastaa parihevosta kyntäessä. Ei siinä tahtonut kyntäjän mieliksi osata hevosta ohjata.

Elettiin omavaraistaloutta. Sain tottua kaikenlaisiin maalaistalossa esiin tuleviin töihin. Kaikki tehtiin koto- na. Valmisvaatetta ostettiin hyvin vähän. Päälystakit ja kesäkengät taisivat olla ainoita, joita ostettiin valmiina.

Minullekin ostettiin Käkisalmen markkinoilta ensimmäinen talvitakki. Markkinat olivat helmikuulla kovien pakkasten aikaan. Markkinoille mentiin hevosella.

Kerran, Käkisalmeen mennessä, jalkani paleltuivat niin, etten meinannut saada niitä perillä lämpenemään. Kahvilassa jalkojani sitten hierottiin ja lämmiteltiin.

KOTIKYLÄÄ MUISTELLEN

Olen lukenut ja seurannut Räsäläinen-lehteä.

Siinä on ollut kertomuksia ja muisteloita eri puolilta pitäjää. Kotikylästäni Härskensaaresta en ole nähnyt riviäkään.

Jospa nyt kertoilisin lapsuuden ajan kotikylästäni.

Kylä sijaitsi Vuoksen etelärannalla. Idässä se rajoittui Vuoksesta pistävään Savilahteen, lännessä oli Kivipellon kylä. Kotikyläni ei ollut suuren suuri, vain 25 taloa, vai sanoisinko ruokakuntaa. Joukossa oli suuria ja pieniä taloja. Taisipa olla joku mäkitupalainenkin.

Päaelinkeinona oli maanviljelys. Jokaisessa talossa oli eläimiä. Suuremmissa taloissa saattoi olla useitakin hevosia. Silloin ei ollut traktoreita pelto- ja metsätöihin. Kellään ei ollut autoa. Jokaisessa talossa oli lehmiä, lampaita, sikoja ja kanoja. Vuoksesta saatiin kalaa koti- tarpeeksi.

Kylää asuttivat etupäässä Matikat, Haikoset ja Javanaiset. Matikka-sukunimeä ei talojen nimityksessä liioin käytetty. Oli vain Martin Jussia, Martin Mattilaisia, Matkan Pekkolaisia, Matkan Juholaisia ja Matkan Vappoa. Kolme taloa oli Peräniittyläisiä. Tällä tavalla eroteltiin samansukuiset talot toisistaan.

Haikosia oli Heikkilän Mattilaiset, Heikkilän Pekkolaiset, Parissikan Pekkolaiset, Marin Mattilaiset. Haikosen Simolaiset oli ainoa talo, jota kutsuttiin sukunimen mukaan.

Ennen sotaa Nuija-niminen perhe muutti naapuriin. Löytyihän sieltä kylästä sellaisiakin nimiä kuin Kaasalainen, Musakka, Virolainen ja Hynninen. Mistä lienevät joukkoon eksyneetkin.

Kotikylässäni oli hauskoja paikannimiä. Niityillä oli sellaisia nimiä, kuin Mөлkkeri, Lokottaja, Kortsuo ja Rötökä. Viime mainittu oli jo vetisenä metsälaitumena. Oli myös meidän Töllinmäki ja Töllinlampi.

Kotini sijaitsi Töllinmäen kupeessa. Töllinlampi oli maittemme keskellä. Keväällä lumien sulaessa tulva-aikana se saattoi paisua aika suureksi. Keväällä hauenkudun aikaan saatiin kalaa lammesta. Kesällä lampi kuivui heinikkoiseksi ruutanoiden kutupaikaksi. Siitä saatiin hirmu suuria ruutanoita. Ei ne ruutanat järvissä niin suureksi kasvakaan.

Olin kuullut, että syntymäkotini on vielä pystyssä ja siellä asutaan. Ensi kesäkuussa on aikomus mennä katsomaan noita lapsuuden leikkipaikkoja. Tulee juuri kuluneeksi 46 vuotta, kun sieltä viimeksi lähdettiin.

Sen aikaisista lähtijöistä on suurin osa jo manan mailla. Muistan kun -44 kesällä lähdettiin kotikylästä. Katselimme viimeistä näkymää kotikylään. Kummitätini sanoi: "Vieläköhän meidän silmämme näkevät näitä maisemia". Kauppisen isäntä sanoi: "Ei meidän silmämme näe, mutta nuo lapset näkevät". Molemmat vanhukset lepäävät Rauman hautausmaalla. Silloiset lapset, jotka olivat alta kymmenen, pääsevät käymään sinne, kuten Kauppisen isäntä ennusti.

Neljä taloa on kuulemma enää pystyssä kotikylässä. Maisemat ovat varmasti kovin muuttuneet entisestään.

Tämä kirjoitukseni on julkaistu Räsäläinen-lehdessä numero 1 torstaina 29. maaliskuuta 1990.